

Пряміцин В. Ю.

аспірант кафедри публічного права НТУУ "КПІ"

Науковий керівник:

Чепульченко Т. О., к.ю.н., доцент

кафедри публічного права НТУУ "КПІ"

ПРАВО НА ВИЩУ ОСВІТУ ЯК ПРИРОДНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ

Юридична природа права на освіту характеризується віднесенням права на освіту до основним конституційним правам людини і громадянина та його специфічним змістом. У загальній системі основних прав і свобод право на освіту посідає одне з провідних місць у групі соціально-економічних прав, будучи своєрідним ядром і одним з найважливіших умов і необхідною передумовою для здійснення багатьох інших конституційних прав.

Право людини на освіту займає особливе місце в системі прав людини, будучи гарантією здійснення всіх інших прав людини - від права на життя до права на охорону здоров'я. У ньому поєднуються елементи «негативної» і «позитивної» свободи людини - кожен індивід володіє свободою вибору форм і методів отримання освіти, повинен бути захищений від дискримінації у сфері освіти («негативний аспект»), але, крім цього, має право вимагати від держави створення необхідних для реалізації належного йому права умов («позитивний аспект»).

Метою здійснення права людини на освіту є формування повноцінної вільної особистості та її підготовка до життя в суспільстві шляхом систематичної передачі знань і професійних орієнтацій, морально-етичних і правових нормативів, досвіду та формування у людини необхідних навичок. Зазначена мета єдина для всіх учасників відносин, пов'язаних з реалізацією права людини на освіту, - індивіда, держави і суспільства в особі комерційних і некомерційних організацій. Освітні відносини реалізуються їх суб'єктами спільно, на основі принципу «співучасті», і інтереси суб'єктів освітніх відносин об'єднані єдиною спрямованістю, взаємодоповнюють один одного і не повинні мати ієрархії.

Основний зміст права людини на освіту становлять чотири принципи: принцип свободи освіти, принцип рівного доступу до освіти, принцип державної участі в освіті і принцип рівності в освіті.

Принцип свободи освіти відображає «негативний» аспект свободи людини. Він передбачає захист свободи вибору видів, форм і методів отримання освіти, навчальних закладів і напрямів підготовки, а також свободу студента від нав'язування йому в процесі навчання ідеологічних, політичних, релігійних та інших установок, які йдуть врозріз з власними або сімейними поглядами і переконаннями. Крім того, свобода освіти передбачає обов'язкове отримання кожною людиною мінімального рівня освіти, так як без нього неможливі гідне життя в суспільстві, отримання наступному ступені освіти і кар'єрний ріст.

Принцип рівного доступу до освіти також здебільшого виражає «негативний» аспект свободи людини і полягає в забороні дискримінації в цій сфері. Будь індивід незалежно від її статі, раси, національності, належності до релігійної конфесії, політичних переконань та інших вроджених особливостей, може претендувати на навчання в будь-якому освітньому закладі, за будь-якої спеціальності і в будь-якій формі. Принцип рівного доступу до освіти гарантує кожному рівність можливостей при вступі до навчального закладу. Цей принцип в Україні реалізується через систему Зовнішнього незалежного оцінювання випускників шкіл при вступі до ВНЗ.

Принцип державної участі в освіті відображає «позитивну» свободу індивіда у сфері освіти і реалізується через здійснення державою у сфері освіти своїх основних функцій: економічної, соціальної та політичної. Кожна з функцій передбачає вчинення державою великої кількості позитивних дій по безлічі напрямків. При цьому обов'язки держави у сфері освіти не обмежуються встановленими міжнародними актами - вони розширюються в національному законодавстві та підзаконних актах. Так як інтереси держави, особи і суспільства в освітніх відносинах збігаються - у міру суспільного розвитку держава бере на себе все більше і більше обов'язків в даній області. Принцип державної участі в освіті гарантує можливість кожного отримати необхідне для нього освіта.

Принцип рівності в освіті висловлює рівність правомочностей кожного індивіда і їх відповідність кореспондуючим обов'язкам інших індивідів, держави та інших учасників освітніх відносин, а також рівність і відповідність правомочностей держави та інших учасників освітніх відносин обов'язків кожного індивіда - тобто принцип еквівалентності. Цей принцип полягає в об'єктивній оцінці знань студентів, об'єктивному відношенні інших суб'єктів освітніх відносин до нього, а також відповідно отриманих знань і «позитивного результату освіти» - диплому про вищу освіту. Таким чином, принцип рівності в освіті гарантує для кожного суб'єкта освітніх відносин рівність прав і обов'язків на всіх стадіях освітнього процесу.

Принципи права людини на освіту неподільні, висловлюють складні взаємини людини, суспільства і держави у сфері освіти, і тільки спільна реалізація всіх чотирьох розглянутих принципів може привести до здійснення права людини на освіту.

Право на освіту за своїм змістом є складовою частиною більш загального права - права на розвиток людини.

До правомочностей права на вищу освіту, на нашу думку, можна віднести наступне:

1) право на вибір вищого навчального закладу, що передбачає повну самостійність випускника школи та інших громадян при визначенні своєї майбутньої спеціальності, виду та місця розташування вузу, а також можливість переходу з одного вишу до іншого;

2) право на участь у конкурсі для вступу до ВНЗ на рівних з іншими абітурієнтами підставах, проте така можливість для деяких категорій вступників може бути пов'язана з так званою «позитивною дискримінацією», тобто коли ВНЗ надаються пільги при вступі певним категоріям громадян (сиротам, медалістам, демобілізованим військовослужбовцям строкової служби);

3) право на вибір форми навчання, кожен вступник може визначитися як він буде навчатися у вузі: денно, заочно, вечірньо, екстерном, дистанційно, крім того, в залежності від своїх фінансових можливостей платно або безкоштовно;

4) право на одночасне навчання в кількох ВНЗ; особа може подати документи і вчитися одночасно в різних вищих навчальних закладах, використовуючи різні форми навчання;

5) право на навчання в ВНЗ з набуттям статусу студента, що означає з моменту вступу до ВНЗ перехід особи в новий якісний стан, який характеризується специфічними правами та обов'язками;

6) право на отримання знань відповідно до Державних освітніх стандартів вищої професійної освіти, даній правомочності кореспондує обов'язок ВНЗ проводити навчання кваліфікованими кадрами і в суворій відповідності з тими стандартами, які затверджені на державному рівні;

7) право на зміну форми навчання, оскільки термін навчання у вузі досить тривалий (4-6 років), за даний час можуть відбутися різні зміни в житті студента, які будуть сприяти його переходу на іншу форму навчання;

8) право на припинення навчання в будь-який момент і поновлення до ВНЗ, слід звернути увагу на те, що навчання у вищому навчальному закладі є правом, а не обов'язком особи, а тому ніхто не має права змусити його навчатися в тому ВНЗ або тієї професії, яку він не бажає, а тому дана особа може піти з ВНЗ, а також повернутися до нього через певний час;

9) право на отримання кількох вищих освіт, протягом свого життя кожна людина може самовдосконалюватися і в цих цілях отримувати друге, третє, четверте і т.д. вища освіта;

10) право на оскарження до суду дій і рішень, які порушують право на вищу освіту, дане правомочність можна також розглядати як можливість особи захищати надане йому Конституцією України право на здобуття вищої освіти.

Сукупність усіх цих правомочностей, яка в кожному конкретному випадку буде реалізовуватися людиною індивідуально, і становить зміст конституційного права на вищу освіту в Україні.

Отже, проаналізувавши дані положення можемо надати наступне авторське визначення права на вищу освіту - як фундаментального природного права людини складної правової структури, що включає в себе намір на отримання на недискримінаційній основі гарантованого комплексу освітніх благ та освітніх

послуг відповідного змісту, рівня та якості відповідно до своїх потреб та нахилів в цілях професійної підготовки та особистого розвитку, спрямоване на забезпечення інтересів особистості, суспільства і держави, що забезпечується освітніми установами відповідної акредитації, державою та особою на основі принципу співучасті.